

אכיפה בורנית ושיטור יתר כלפי קבוצות מיעוט

הצורך ברפורמת חקיקה מקיפה

בימים האחרונים נחשף מקרה נוסף של אלימות משטרתית כלפי אזרח בן הקהילה האתיופית. אותו אזרח, שלקה באירוע מוחי במהלך נהיגה, נתפס בטעות על ידי השוטרים כנהג שיכור, מה שהוביל למעצרו במקום למתן טיפול רפואי מיידי, ובכך נגרם לו נזק רפואי בלתי הפיך. אירוע זה אינו יוצא דופן, אלא משקף דפוס חוזר של יחס מכלה מצד משטרת ישראל.

מכון זולת פרסם דוח מקיף שעוסק בדיכוי מחאה, בו מוקדש פרק שלם לפרופיילינג משטרתית כלפי הפגנות של קבוצות מיעוט. הדוח חושף כיצד המשטרה מפעילה אכיפה בורנית ושיטור יתר כלפי יוצאי אתיופיה וחברי קבוצות מיעוט נוספות, בין אם באמצעות עיכובים ללא עילה מוצדקת ובין אם בהקשר של מחאות ציבוריות, הנתקלות בתגובה משטרתית חריגה ובלתי מידתית.¹

פרופיילינג משטרתית ואלימות כלפי צעירים מקבוצות מיעוט

במדינת ישראל, תופעת הפרופיילינג המשטרתית הפכה לחלק בלתי נפרד ממדיניות האכיפה, תוך השתרשות עמוקה בפרקטיקות היום-יום של המשטרה. סעיף 66 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), תשנ"ו-1996 מעניק לשוטרים סמכות לעכב אדם אם קיים "חשד סביר" כי ביצע עבירה. בפועל, בדוח מכון זולת מפורט כיצד הסעיף מיושם באופן בורני ופוגע במיוחד בקבוצות מיעוט, בדגש על יוצאי אתיופיה וצעירים פלסטינים אזרחי ישראל. תיג מקדים זה אינו רק פוגע בזכות החוקתית לחירות התנועה של המעוכבים, אלא גם גורם לתחושת השפלה ועוול קשה. צעירים מוצאים את עצמם מסומנים כחשודים מבלי שביצעו כל עבירה, ומקרים רבים של עיכובים שרירותיים מסתיימים ללא כל הצדקה חוקית. ההשלכות של שיטור יתר זה אינן מסתכמות רק בעיכובים ובהטרדות יומיומיות, אלא גם בעלייה באלימות משטרתית נגד בני קבוצות מיעוט.

פרופיילינג משטרתית נגד יוצאי אתיופיה

דו"ח ועדת פלמור, שהוקם לבדיקת יחסי המשטרה עם יוצאי אתיופיה, מצא כי ישנה נטייה ברורה בקרב שוטרים לעכב ולדרוש הזדהות מיוצאי אתיופיה ללא כל הצדקה עניינית. בדו"ח מצויין כי "מספר לא מבוטל של אירועים אלימים, ראשיתם בדרישה מטעם השוטרים להזדהות, כאשר על פניו לא היה טעם מובהר לדרישה זו". הדו"ח גם מעלה חשש כי סמכות הדרישה להזדהות מופעלת באופן סלקטיבי, וממצאיו מחזקים את המסקנה כי מדובר בפרקטיקה ממוסדת, ולא באירועים בודדים.²

המקרים בהם הופעלו סמכויות המשטרה לרעה כנגד מפגינים בני הקהילה האתיופית חוזרים על עצמם שוב ושוב. בינואר 2019, תשעה מפגינים ממוצא אתיופי נעצרו במהלך מחאה בתל אביב, והמשטרה

¹ איתי מק, התשתית החוקית לדיכוי מחאה והפגנות בישראל, מכון זולת (26.3.2024).
² הצוות למיגור הגזענות נגד יוצאי אתיופיה, [דוח מסכם](#), לשכת הפרסום הממשלתית (2016).

ביקשה להאריך את מעצרם בשישה ימים. בהחלטת שחרורם השופט עלאא מסארווה קבע כי "אין כל הצדקה להמשך המעצר, מדובר באירועים מינוריים שהתרחשו במהלך מחאה ציבורית לגיטימית". למרות זאת, ההחלטה לעצור את המפגינים נותרה כאות אזהרה למפגינים פוטנציאליים בעתיד, ויצרה אפקט מצנן למחאות נוספות של בני הקהילה.³

תיג מקדים ודיכוי מחאות בקרב קבוצות מיעוט

הפרופיילינג המשטרתי אינו בא לידי ביטוי רק במפגשים אקראיים עם אזרחים, אלא גם בצורה ברורה מאוד בהתנהלות המשטרה מול מחאות של קבוצות מיעוט. מחאות של יוצאי אתיופיה, כמו גם הפגנות פלסטיניות או של פעילי שמאל, מדוכאות באלימות בלתי מידתית, בעוד שהפגנות של גורמי ימין קיצוני זוכות לאכיפה מקלה ולעיתים אף לשיתוף פעולה מצד המשטרה.

דוגמה בולטת לכך היא מצעד הדגלים בירושלים, בו מתבצע שימוש עקבי בכוח משטרתי נגד תושבים פלסטינים ומפגינים משמאל, בעוד שלמפגיני הימין הקיצוני ניתנת יד חופשית להתפרע, לקרוא קריאות הסתה ואף לבצע תקיפות פיזיות. מציאות זו ניכרת גם ביחס המפלה כלפי מחאות אחרות. בהפגנות מחאה של תושבי מזרח ירושלים, השימוש ברימוני הלם, מעצרים שרירותיים וכוח בלתי מידתי הפך לנורמה.

השלכות שיטור יתר על צעירים מקבוצות מיעוט

השפעותיו של שיטור היתר חמורות במיוחד עבור צעירים מקבוצות מיעוט. מקרים של אלימות משטרתית מייצרים חוסר אמון מוחלט בין הקהילה למשטרה, ומונעים מצעירים לראות במערכת האכיפה כגורם מגן. כתוצאה מכך, ישנה נטייה גוברת להימנע מכל מגע עם רשויות החוק, גם כאשר הם זקוקים להגנה משטרתית. יתרה מכך, הרישום הפלילי הנלווה לעיכובים ולמעצרים בלתי מוצדקים עלול להכתים את עתידם של הצעירים, ולהגביל את אפשרויותיהם בתחומי תעסוקה והשכלה גבוהה.

המשטרה מחויבת לפעול בהתאם לעיקרון השוויון

המשטרה בישראל פועלת בגבולות הדמוקרטיה ועליה לפעול בהתאם לעקרונות של שוויון בפני החוק. עם זאת, מקרים חוזרים של אכיפה בררנית כלפי יוצאי אתיופיה, פלסטינים ופעילי מחאה מראים כי המשטרה אינה מקיימת את חובתה להגן על כלל האזרחים באופן שוויוני. נשיא בית המשפט העליון בדימוס, אהרון ברק, התייחס לכך וקבע כי "אין לך גורם הרסני יותר לחברה מאשר תחושת בניה ובנותיה כי נוהגים בהם איפה ואיפה. תחושת חוסר השוויון היא מהקשה שבתחושות. היא פוגעת בכוחות המאחדים את החברה."⁴

³ בר פלג, [שוחררו תשעת המפגינים שנעצרו במחאת יוצאי אתיופיה](#), הארץ (31.01.2019).
⁴ בג"ץ 953/87 א.פורז נ' שלמה להט, ראש עיריית תל-אביב-יפו ([פורסם בנבו](#)), 23.5.1988.

קריאה לרפורמות מידיות במדיניות המשטרתית

הפתרון לבעיית השיטור המפלה אינו רק בשינוי תודעתי, אלא מחייב גם שינויים מבניים ומדיניות מפורשת שתבטיח אכיפה שוויונית. יש לקדם חקיקה אשר תגביל את סמכויות השימוש בפרופיילינג משטרתית, תחייב שקיפות מלאה של נתוני אכיפה בקרב קבוצות מיעוט, ותאפשר בקרה אפקטיבית על פעולות המשטרה.

סיכום

משטרת ישראל פועלת כיום באופן המנוגד לעקרונות של שוויון ודמוקרטיה, כאשר שיטור יתר מופנה כלפי קבוצות מיעוט באופן שיטתי. תיוג מקדים מוביל לפגיעה חמורה בזכויותיהם של אזרחים חפים מפשע, ומערער את האמון במערכת האכיפה כולה. הגיע הזמן לשים סוף למדיניות זו ולהבטיח שכל אזרחי ישראל יזכו ליחס שוויוני ולשירותי משטרה הוגנים ולגיטימיים.

כתיבה: עו"ד טל הלל

ייעוץ משפטי: עו"ד איתי מק